

Warszawa, 24 września 2021

Dr hab. Justyna Miecznikowska

Wydział Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych

Katedra Systemów Politycznych

Uniwersytet Warszawski

**Recenzja osiągnięcia naukowego i aktywności naukowo-badawczej  
w związku z wnioskiem doktora Pawła Popielińskiego o uzyskanie  
stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych  
w dyscyplinie nauk o polityce i administracji**

**1. Podstawa formalna recenzji**

Podstawą formalną opracowania recenzji jest uchwała nr 134 Rady Naukowej Instytutu Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk z 25 czerwca 2021 roku informująca o powołaniu recenzentów (wśród których pojawia się moje nazwisko) oraz komisji w postępowaniu o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego doktorowi Pawłowi Popielińskiemu. Uchwała została podpisana przez Przewodniczącego Rady Naukowej Prof. dr hab. Wojciecha Roszkowskiego. Kryteria oceny dorobku naukowego w postępowaniu habilitacyjnym określa art. 16 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2016 r. poz. 882 i 1311). Zgodnie z art. 16 ust. 1 i 2 Ustawy recenzja zawiera ocenę osiągnięć naukowych i istotnej aktywności naukowej. Ocena osiągnięć naukowych nastąpiła wg. kryteriów ujętych w Rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 1 września 2011 roku w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego. Podstawą do przeprowadzenia oceny były dokumenty i prace złożone przez Habilitanta i przesłane wraz ze zleceniem recenzji.

## **2. Podstawowe dane o Habilitancie**

### **a. Wykształcenie**

Paweł Popieliński jest absolwentem Instytutu Socjologii Wydziału Filozofii i Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego. Tytuł magistra socjologii uzyskał w 2001 r. na podstawie pracy pt. *Niemcy w Polsce – sytuacja społeczno-kulturalna mniejszości niemieckiej w Polsce w świetle materiałów Sejmowej Komisji Mniejszości Narodowych i Etnicznych*. W 2009 roku uzyskał stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce broniąc rozprawę pt. *Młodzież mniejszości niemieckiej na Górnym Śląsku po 1989 roku. Geneza organizacji, tożsamość narodowa, rola społeczno-polityczna* przygotowaną pod kierunkiem prof. dr hab. Piotra Madajczyka.

### **b. Przebieg pracy zawodowej**

Od 2001 roku Dr Paweł Popieliński jest zatrudniony w Zakładzie Studiów nad Niemcami w Instytucie Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk w Warszawie.

## **3. Charakterystyka i ocena dorobku naukowego Habilitanta po uzyskaniu stopnia naukowego doktora**

Doktor Paweł Popieliński zgłosił do oceny w przewodzie habilitacyjnym jako główne osiągnięcie naukowe publikację autorską zatytułowaną *Mniejszość niemiecka w II Rzeczypospolitej Polskiej (1989-2019) w procesie integracji ze społeczeństwem większościowym*, wydaną w 2020 roku przez Instytut Studiów Politycznych PAN w Warszawie.

Dr Paweł Popieliński charakteryzuje swoje zainteresowanie naukowe (s. 21 Autoreferatu) jako należące do następujących obszarów badawczych:

- 1) Mniejszość niemiecka w Polsce**
- 2) Stosunki polsko-niemieckie**
- 3) Mniejszość tatarska w Polsce**
- 4) Mniejszość romska w Polsce i Republice Federalnej Niemiec**

Tak zdefiniowany obszar badawczy należy uznać za mieszczący się w zakresie badań politologicznych w dyscyplinie nauki o polityce. Dorobek Dr Pawła Popielińskiego przygotowany do wniosku obejmuje publikacje od 2011 do 2020 roku.

Po obronie doktoratu dr Paweł Popieliński opublikował zgodnie z przygotowanym przez siebie wykazem:

1) **26 samodzielnych rozdziałów w monografiach naukowych oraz 4 rozdziały we współpracy z innymi autorami.** Wśród opublikowanych rozdziałów dominują pozycje w języku polskim, niemniej Autor napisał 2 rozdziały w j. angielskim i 2 rozdziały w j. niemieckim. Łącznie 2 rozdziały zostały opublikowane w monografiach wydanych za granicą. Należy niemniej podkreślić, iż w przedstawionym wykazie dwukrotnie pojawiają się rozdziały (pozycja 20 i 25<sup>1</sup> oraz 3 i 10<sup>2</sup>) pod tym samym tytułem umieszczone w monografiach naukowych pod tym samym tytułem i pod tą samą redakcją naukową wydane dwukrotnie przez Akademię im. Jakuba Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim na przestrzeni paru lat. Analogiczna sytuacja ma miejsce w odniesieniu do rozdziału opublikowanego pierwszy raz w języku niemieckim w pracy zbiorowej z 2015 roku (pozycja 16 z wykazu), następnie pod tym tytułem ale w języku polskim rok później (pozycja 21) w pracy zbiorowej pod tą samą redakcją naukową oraz trzeci raz pod tym samym tytułem i ponownie w j. niemieckim (pozycja 23) w 2017 roku<sup>3</sup>. Spostrzeżenia te są o tyle istotne, ponieważ wykazie opublikowanych rozdziałów w pracach zbiorowych pojawiają się te same pozycje wydane w różnych miejscach lub jedynie przetłumaczone na j. niemiecki.

---

<sup>1</sup> rozdział: P. Popieliński, *Tatarski mizar w Warszawie miejscem ostatniego spoczynku dla muzułmanów w Polsce* [w:] P. J. Krzyżanowski, A. Miśkiewicz, B. A. Orłowska (red.), *Tatarzy w Polsce po 1945 roku. Historia- religia- tożsamość*, Akademia im Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim, Gorzów Wielkopolski 2016 i późniejsze wydania.

<sup>2</sup> Rozdział P. Popieliński, *Sinti i Romowie w Niemczech – upamiętnienie w Berlinie Sinti i Romów zamordowanych w Europie w okresie hitlerowskiego reżimu* [w:] J. Faryś, P. J. Krzyżanowski, B. A. Orłowska (red.), *Romowie w Europie. Tożsamość i współczesne wyzwania*. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Gorzowie Wielkopolskim, Gorzów Wielkopolski 2013 i późniejsze wydanie.

<sup>3</sup> Rozdział: P. Popieliński, *Deutschum und gesellschaftliche Integration der deutschen und autochtonen Bevölkerung in den sog. Wiedergewonnen Gebieten in den sechziger Jahren* [w:] A. Dziurok, P. Madajczyk, S. Rosenbaum (Hg.), *Die Haltung der kommunistischen Behörden gegenüber der deutschen Bevölkerung in Polen in den Jahren 1945-1989*, Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Gliwice-Opole 2015 oraz P. Popieliński, *Niemieckość a integracja społeczna ludności niemieckiej i rodzimej na . Ziemiach Odzyskanych w latach sześć dziesiątych*, [w:] A. Dziurok, P. Madajczyk, S. Rosenbaum (red.) *Władze komunistyczne wobec ludności niemieckiej w Polsce w latach 1945-1989*, Instytut Pamięci Narodowej. Komisja Ścigania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 2016.

2) **24 artykuły opublikowane w czasopismach naukowych krajowych**<sup>4</sup> („Rocznik Polsko-Niemiecki”, „Język. Religia. Tożsamość”, „Facta Simonidis”, „Studia Administracji i Bezpieczeństwa”, „Studia- konteksty pogranicza”, „Wschodnioznawstwo”, „Studia Śląskie”, „Studia Romologica”, „Studia Poznańskie Studia Sławistyczne”, „Przegląd Narodowościowy”, „Rocznik Tatarów Polskich”, „Przegląd Polsko-Polonijny”), 5 z 24 artykułów naukowych Habilitant napisał ze współpracy z innymi autorami. Należy także zauważyć, że najwięcej artykułów Autora (7) zostało opublikowanych w „Roczniku Polsko-Niemieckim”, w którym Habilitant od 2010 roku pełni funkcję sekretarza i jest to czasopismo wydawane przez Instytut Studiów Politycznych PAN. Jeden z artykułów prezentuje wyniki rozprawy doktorskiej, toteż nie biorę go pod uwagę w ogólnej ocenie dorobku naukowego Kandydata po uzyskaniu stopnia doktora<sup>5</sup>.

3) **20 recenzji** opublikowanych w krajowych czasopismach naukowych, w tym aż 17 w „Roczniku Polsko-Niemieckim”, którego kolegium redakcyjne współtworzy Dr Paweł Popieliński jako sekretarz.

Należy zastrzec, że publikacje wymienione powyżej w punkcie 3 nie stanowią artykułów naukowych.

Habilitant wymienia wśród swoich publikacji także monografię pt. *Młodość mniejszości niemieckiej na Górnym Śląsku po 1989 roku. Geneza, tożsamość narodowa, postawy, przyszłość* wydaną przez Instytut Studiów Politycznych PAN w Warszawie w 2011 roku. W przypadku powyższej monografii wnioskuję jednak, aby praca, z racji dużej zbieżności tytułu z tytułem doktoratu (obronionego w 2009r.) oraz faktu, iż stanowi, jak sam stwierdza dr P. Popieliński, poszerzoną i zaktualizowaną wersję rozprawy doktorskiej, nie była zaliczana do dorobku naukowego Autora po doktoracie.

Dr Paweł Popieliński wskazuje ponadto, że razem z Prof. dr hab. Piotrem Madajczykiem jest redaktorem naukowym dwóch monografii: 1) *Inżynieria społeczna. Między totalitarną utopią a częściowym pragmatyzmem* wydanej przez ISP PAN w Warszawie w 2012 roku oraz 2) *Social Engineering. Zwischen totalitärer Utopie und „Piecemeal – Pragmatismus”* wydanej przez ISP PAN w Warszawie w 2014 roku. Jest to *de facto* ta sama publikacja, która została wydana najpierw w języku polskim, a dwa lata później została przetłumaczona na język niemiecki. W żadnej z tych monografii Habilitant nie umieścił swojego rozdziału, również nie

---

<sup>44</sup> Artykuł autorstwa P. Popielińskiego pt. *Opolanie – tożsamość opolska. Wspólna tożsamość mieszkańców województwa opolskiego*, został wyłączony z oceny z uwagi na fakt, iż jeszcze nie został opublikowany (stan 24.09.2021)

<sup>5</sup> P. Popieliński, *Tożsamość narodowa młodzieży mniejszości niemieckiej na Górnym Śląsku*, „Studia Śląskie” 2011, nr 70.

był autorem wprowadzenia. W dołączonym oświadczeniu Autora nie została zawarta kluczowa informacja na czym polegał wkład Habilitanta (jako współredaktora) w powstanie obu monografii oraz jak szacowany jest procentowo Jego wkład pracy.

Dr Paweł Popieliński nie figuruje jako autor w bazie Scopus, ani Web of Science. Według Google Scholar prace Habilitanta były cytowane wg. złożonej dokumentacji 57 razy, a indeks Hirscha Habilitanta wg. tej bazy wynosi 3. Charakter cytowań prac Habilitanta, co widać w bazie Google Scholar wskazuje zatem, że dr P. Popieliński jest rozpoznawany w polskim środowisku politologów i socjologów zajmujących się tematyką mniejszości narodowych.

Po poczynieniu powyższych spostrzeżeń dorobek publikacyjny Habilitanta podlegający ocenie nie jest już tak imponujący pod względem liczbowym. W dorobku Kandydata zdecydowanie dominują prace dotyczące mniejszości niemieckiej w Polsce, jest to zresztą główny obszar badawczy Habilitanta. W przypadku tych prac trudno oddzielić te elementy, które zostały ujęte w książce będącej najważniejszym osiągnięciem naukowym od pozostałych. Tym bardziej, że tytuły artykułów naukowych jak i opublikowanych rozdziałów dr P. Popielińskiego są często wysoce zbieżne nie tylko ze sobą ale i z rozdziałami / podrozdziałami w rozprawie habilitacyjnej. Przykładem jest tekst autorstwa Habilitanta pt. *Dwujęzyczne tablice z nazwami mniejszości oraz urzędów na Górnym Śląsku. Kryterium zaznaczania granic „swojskości” i „obcości” czy przykład wielokulturowości regionu?* (pozycja 29, s. 1 wykazu) oraz artykuł opublikowany w „Roczniku Polsko Niemieckim” w 2016r. pt. *Wprowadzanie podwójnego nazewnictwa na tablicach mniejszości i urzędów oraz języka pomocniczego w gminach na Górnym śląsku a ich społeczne postrzeżenie* (pozycja nr 12, s. 6 wykazu). Analogiczna sytuacja powielania rozważań ma miejsce w odniesieniu do rozdziału pt. *Otwarcie granicy na Odrze i Nysie Łużyckiej a wzajemne postrzeżenie się „bratnich narodów” – polskiego i Niemców w NRD – w latach siedemdziesiątych* (pozycja nr 22 z wykazu s. 2) oraz artykułu opublikowanego w „Roczniku Polsko- Niemieckim” w 2014 roku (pozycja 5, s. 7 wykazu) pt. *Problematyka otwarcia granicy na Odrze i Nysie Łużyckiej pomiędzy PRL a NRD w latach siedemdziesiątych XX wieku*”. Bardzo duże podobieństwa występują pomiędzy rozdziałem *Tatarski mizar w Warszawie miejscem ostatniego spoczynku dla muzułmanów w Polsce* (tekst dwukrotnie opublikowany we wznawianym wydaniu monografii naukowej – pozycja 20 i 25 s. 2 wykazu) a artykułem *Muzułmański Cmentarz Tatarski w Warszawie. Historia i terażniejszość*, opublikowanym w „Roczniku Tatarów Polskich” w 2015 roku (pozycja 6, s. 7 wykazu).

Szeroko opisywana w monografii, będącej głównym osiągnięciem naukowym, problematyka spisu powszechnego ludności z lat 2002 i 2011 w kontekście mniejszości niemieckiej w Polsce była mocno eksploatowana przez Autora, stając się przedmiotem dwóch artykułów naukowych (pozycja 3 i 7 wykazu, s. 7) oraz rozdziału opublikowanego w monografii naukowej (pozycja 17, s. 3 wykazu). Podobne wrażenia dotyczące powielania tych samych tematów/ rozważań (a tym samym głównych założeń i wniosków analizy) pojawiają się po lekturze rozdziału Habilitanta pt. *Wpływ Ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym na funkcjonowanie środowiska mniejszości niemieckiej w Polsce* (pozycja 12, s. 3 wykazu) oraz artykułu pt. *Ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym jako instrument państwa polskiego wobec mniejszości żyjących w Polsce, case study mniejszość niemiecka - wybrane zagadnienia*, opublikowanego w czasopiśmie „Studia Śląskie” w 2015 r. (pozycja 10, s. 7 wykazu). Nadmienić należy, że powyższa tematyka opisywana była także obszernie w pracy będącej głównym osiągnięciem naukowym.

Analiza przedstawionego dorobku sprawia, że powstaje nieodparte wrażenie, że Autor parokrotnie pisze o tym samym w kolejnych publikacjach. Niewątpliwie pozytywne jest to, że Kandydat konsekwentnie od lat gromadzi i systematyzuje wiedzę z zakresu stanowiącego przedmiot Jego zainteresowań badawczych. Niemniej krytycznie należy się odnieść do powtarzania rozważań w kolejnych tekstach i sztucznego mnożenia tym samym dorobku naukowego. Parokrotnie publikowanie tego samego lub w niewielkim tylko stopniu przetworzonego tekstu niestety poddaje w wątpliwość rzetelność naukową Habilitanta.

Kolejną moją wątpliwość budzi tematyka niektórych z opublikowanych rozdziałów i artykułów, które zostały przedstawione do oceny. Problematyka tych prac oscyluje wokół szeroko pojętego dziedzictwa kulturowego w aspekcie jego wpływu na poczucie tożsamości etnicznej, religijnej i narodowej. Są to prace o charakterze interdyscyplinarnym z zakresu historii, kulturoznawstwa, socjologii, w znikomym stopniu jednak są to prace politologiczne (zob. pozycja 28, s. 1 wykazu oraz pozycje 19 i 22 z wykazu na s. 6, pozycja 6 na s. 7). Spora część przedstawionych prac ma charakter deskrypcyjny, w małym stopniu są to teksty analityczno-problemowe, choć na tym tle wyróżniają się dojrzałością metodologiczną publikacje Autora pisane we współautorstwie (pozycja 21 i 18, s. 6 wykazu) Najczęściej wprowadzenie poprzedzające rozważania w artykułach i rozdziałach ogranicza się do przedstawienia celu i przedmiotu badań, niekiedy także wymienienia pytań badawczych ale bez wskazania paradygmatów teoretycznych, hipotezy badawczej, wskazania zmiennych zależnych i niezależnych, a także uzasadnienia zastosowanych metod i technik badawczych.

Podjęty przez Habilitanta obszar badań (mniejszości narodowe) uważam za ważny i na czasie. Podkreślić należy, iż prace dotyczące mniejszości tatarskiej jak i społeczności romskiej w Polsce i Republiki Federalnej powstawały na przestrzeni kilku lat i stanowiły konsekwencję międzynarodowych oraz krajowych projektów naukowych (w tym także wizyt zagranicznych), w których uczestniczył Habilitant. Na docenienie zasługuje fakt, że prace poświęcone tej tematyce są efektem odrębnych badań. Za wartościowe i cenne uważam badania porównawcze podejmowane przez Dr Popielińskiego dotyczące stosunku do społeczności romskiej w Republice Federalnej Niemiec i w Polsce, rekomendując nie tylko kontynuację badań ale i podjęcie ich na szerszą skalę także w ujęciu komparatystycznym (np. w odniesieniu do innych państw Europy Środkowo-Wschodniej). Równocześnie zwracam uwagę na stosunkowo małe umiędzynarodowienie aktywności naukowej Habilitanta tak publikacyjnej jak i konferencyjnej.

Na uznanie zasługuje także fakt, że dr Paweł Popieliński prezentował wyniki swoich badań w obszarze mniejszości narodowych (niemieckiej, tatarskiej oraz romskiej) podczas licznych konferencji naukowych międzynarodowych i krajowych. Prace związane z obszarem badawczym stosunków polsko-niemieckim (po II wojnie światowej) są najmniej liczne w dorobku Habilitanta po uzyskaniu stopnia naukowego doktora, analiza bilateralnych relacji pojawia się najczęściej w kontekście historycznych jak i współczesnych działań podejmowanych względem mniejszości niemieckiej w Polskiej lub/ oraz Polonii w Niemczech, stereotypów i uprzedzeń narodowych wpływających na relacje dwóch sąsiedzkich państw.

Dorobek naukowy dr Pawła Popielińskiego wykaz uzupełnia udział (wraz z referatem) w konferencjach i seminariach naukowych. Habilitant uczestniczył w latach 2010 – 2021 w 13 konferencjach międzynarodowych, z których jednak tylko jedna odbyła się zagranicą, a reszta miała miejsce w Polsce. Z wyjątkiem 1 wystąpienia w języku niemieckim wszystkie wygłaszane referaty na konferencjach międzynarodowych były w języku polskim. Habilitant uczestniczył również w 19 krajowych konferencjach i seminariach naukowych.

Po uzyskaniu doktoratu dr P. Popieliński uczestniczył w realizacji trzech międzynarodowych projektów (trwających od 2-4 lat) a od 2020 roku uczestniczy w krajowym projekcie badawczym. W latach 2014-2016 Habilitant realizował także własne projekty badawcze w ramach zadań statutowych ISP PAN. Realizowane projekty były i są ściśle związane z zainteresowaniami badawczymi Kandydata (tematyka powojennych stosunków polsko-niemieckich, historia niemieckiej mniejszości narodowej w Polsce, a także stereotypy narodowe i uprzedzenia względem grup i mniejszości etnicznych, sytuacja Sinti i Romów w RFN). Aktywność Kandydata na polu badań naukowych oceniam pozytywnie.

Habilitant jest od 2010 roku członkiem komitetu redakcyjnego „Rocznika Polsko-Niemieckiego”, czasopisma wydawanego przez ISP PAN w Warszawie. Od 2016 roku dr P. Popieliński zasiada w radzie naukowej i od 2019 roku jest członkiem redakcji czasopisma naukowego „Studia-konteksty pogranicza” wydawanego przez Akademickie Centrum badań Euroregionalnych Instytutu Sławistyki PAN w Warszawie przy Akademii im Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim. Dr P. Popieliński jest także recenzentem zarówno monografii (recenzje wydawnicze) jak i artykułów naukowych publikowanych w krajowych czasopismach naukowych takich jak: „Przegląd Narodowościowy- Review of Nationalities”, „Insultate id Nationale Remembrance Review” oraz „Przeglądu Historycznego”.

Dr Paweł Popieliński w grudniu 2019 roku przebywał na zagranicznym wyjeździe studyjnym do miejsc kaźni i upamiętnienia Sinti i Romów na terenie Berlina. Habilitant nie odbywał stażów ani praktyk w innych krajowych czy też zagranicznych instytucjach naukowych.

#### **4. Ocena głównego osiągnięcia naukowego Habilitanta**

Jako osiągnięcie wynikające z art. 16 ust 2 ustawy z dnia 14 marca 2003r. o stopniach naukowych i tytule w zakresie sztuki dr Paweł Popieliński wskazał monografię pt. *Mniejszość niemiecka w II Rzeczypospolitej Polskiej (1989-2019) w procesie integracji ze społeczeństwem większościowym*. Monografia stanowi wg. słów Habilitanta z autoreferatu (s. 3) „zwieńczenie prawie dwudziestoletnich zainteresowań badawczych ruchem mniejszości niemieckiej w Polsce i zachodzących w środowisku tej mniejszości narodowej procesów społecznych i politycznych od 1989 roku”.

Temat głównego osiągnięcia naukowego Kandydata jest ciekawy i ważny z punktu widzenia studiów nad mniejszościami narodowymi i tożsamością narodową. Zakres badania ujęty jest ambitnie i bardzo szeroko. Praca opiera się na danych zastanych obejmujących m.in. publikacje naukowe, akty prawne, gotowe dane statystyczne, badania opinii publicznej, a także na 18 pogłębionych wywiadach zrealizowanych przez Habilitanta w latach 2014-2015.

Monografia jest obszerna liczy aż 514 stron; zawiera 6 rozdziałów, wprowadzenie, zakończenie, 32-stronnicową bibliografię, aneks oraz streszczenie w j. angielskim i j. niemieckim, a także indeks osób. Do książki dołączono aneks, na który składają się jedynie trzy tabele, w tym m.in. zakodowaną informację o uczestnikach pogłębionych wywiadów przeprowadzanych przez Autora w latach 2014-2015, oraz dwa wykazy gmin województw



śląskiego i opolskiego, na których używane są dodatkowe nazwy w j. niemieckim jako mniejszości jak i wykaz gmin, w których używany jest język niemiecki jako język pomocniczy. Aneks nie zawiera jednak, co jest dla mnie niezrozumiałe, wykazu pytań zadawanych podczas pogłębionych wywiadów przeprowadzanych w latach 2014-2015 z przedstawicielami mniejszości niemieckiej, chociaż Autor podkreśla (s. 15 monografii), że „zadawał respondentom te same pytania lub częściowo ustrukturyzowane, w których punktem wyjścia była lista zagadnień”. Lista pytań powinna znaleźć się w aneksie jako ważna informacja dot. warsztatu badacza i zastosowanej metody jakościowej. Umieszczenie pytań jest tym bardziej zasadne w pracy, skoro Habilitant umieszcza bardzo obszerne cytaty z wypowiedzi swoich rozmówców.

W monografii brakuje ponadto spisu umieszczonych w niej tabel, wykresów, ilustracji oraz fotografii. Autor na s. 5 Autoreferatu twierdzi, że efektem zastosowanej metody statystycznej było „stworzenie kilkudziesięciu tabel oraz wykresów statystycznych”, niemniej w całej publikacji można znaleźć 15 tabel (plus 3 z aneksu) oraz jedynie 5 wykresów. Rekomendowane byłoby zdecydowanie częstsze zastosowanie wykresów, szczególnie pomocnych w zobrazowaniu licznych danych statystycznych oraz służących ukazaniu zachodzących przemian w długiej perspektywie czasowej (1989-2019). Do pracy nie dołączono także wykazu skrótów, co byłoby wskazane uwzględniając częste stosowanie przez Autora skrótów nazw własnych.

Konstrukcja przedstawionej do oceny monografii budzi moje duże wątpliwości z uwagi na brak jej metodologicznego uzasadnienia. Monografia powinna zaczynać się od analizy natury teoretyczno-metodologicznej, która koncentrowałaby się na szczegółowej konceptualizacji zastosowanych pojęć, wskazaniu paradygmatu teoretycznego, przywołaniu bogatej literatury przedmiotu (autorstwa krajowych jak i zagranicznych badaczy zajmujących się tematyką mniejszości narodowych, tożsamości etnicznych, tożsamości narodowych, integracji, asymilacji). Wątpliwości co do prawidłowej struktury pogłębiają istniejące dysproporcje objętościowe występujące pomiędzy poszczególnymi rozdziałami. Mimo, że Autor informuje (s. 17 monografii), że „opracowanie składa się z sześciu rozdziałów, a każdy z nich z co najmniej kilku tematycznych podrozdziałów”, to w rzeczywistości niektóre z rozdziałów mają tylko 2 podrozdziały (rozdział V). Najobszerniejszy rozdział III liczy aż 130 stron (złożony jest z 4 podrozdziałów), podczas gdy wspomniany rozdział V ma jedynie 27 stron, niewiele dłuższy jest rozdział VI, który liczy 37 stron. Tak duże różnice w objętości poszczególnych części rozprawy stawiają pod znakiem zapytania zasadność struktury, a tym

samym celowość wyodrębnienia poszczególnych rozdziałów czy też uporządkowania w taki sposób materiału badawczego. Sugerowałabym, aby niektóre wątki analizy zostały ze sobą połączone (no. kwestie szkolnictwa i stosowania języka niemieckiego jako języka pomocniczego).

Ponadto nie jest czytelny podział tekstu zastosowany w pracy, w ramach którego niezależnie od widocznej w spisie treści konstrukcji na rozdziały i podrozdziały, pojawiają się liczne śródtytuły dzielące monografię na mniejsze i większe części. Zastrzeżenie budzi również kolejność podejmowanych rozważań. Mankamentem struktury publikacji jest zatem brak jej uporządkowania, co widoczne jest szczególnie, gdy niektóre wątki pojawiają się parokrotnie w pracy, sprawiając wrażenie niepotrzebnych powtórzeń w i tak obszernej publikacji (512 stron). Część podjętych w pracy rozważań odbiega w dużym stopniu od głównego tematu badawczego, podważając celowość umieszczenia ich w rozprawie. Mam na myśli m.in. analizę kondycji Polonii w Niemczech, ocenę realizacji ustaleń ustawy o mniejszościach przez inne niż niemiecka mniejszość, obszerny opis migracji zarobkowych ludności z Dolnego/ Górnego Śląska do Niemiec i do innych państw UE, w tym do Holandii.

Celem przeprowadzenia pełnej oceny przedstawionej monografii warto prześledzić szczegółowo treść opracowania. We wprowadzeniu liczącym 11 stron Habilitant zaprezentował główny obszar badawczy oraz uzasadnił cel badań. Zamierzeniem autora „praca ma wypełnić lukę w naukach społecznych i humanistycznych, dotyczącą badań nad mniejszością niemiecką w całej Polsce z uwzględnieniem specyfiki tej społeczności żyjącej w Polsce” (s. 12 monografii). Przedmiotem analizy jest ukazanie współczesnej mniejszości niemieckiej, jej życia społeczno-kulturalnego i politycznego raz najważniejszych przekształceń jakim ona podlegała w ciągu ostatnich trzech dekad. Przyjęta przez Autora hipoteza brzmi „działalność społeczno-kulturalna i polityczna prowadzona przez organizacje mniejszości niemieckiej przyczynia się do integracji jej członków z ogółem społeczeństwa polskiego, natomiast szkolnictwo dla mniejszości niemieckiej oraz wprowadzenie podwójnych nazw miejscowości świadczą o akceptacji Polaków, która sprzyja integracji mniejszości niemieckiej ze społeczeństwem większościowym” (s. 10 monografii). Chociaż na stronie 13 monografii Autora zapowiada, że w pracy przyjął ujęcie politologiczne, to w analizie brakuje odniesień paradygmatów teoretycznych z nauk o polityce.

Opis głównego osiągnięcia naukowego zajmuje w Autoreferacie niemal 16 stron, ponad 2/3 przygotowanego dokumentu. Habilitant eksponuje mocne strony przedłożonej publikacji. Ze względu na funkcję recenzenta muszę wskazać na pewne sformułowania, które

budzą moje zastrzeżenia czy też przyczyniły się do powstania wątpliwości podczas lektury monografii

Celem sprecyzowania obszaru badań Autor wskazał ramy czasowe rozważań. Analizę otwiera podpisanie z dniem 14.11.1989 wspólnego oświadczenia przez Tadeusza Mazowieckiego i Helmuta Kohla, które umożliwiło odrodzenie i rozwój mniejszości niemieckiej, w pełni zgadzam się z tak przyjętą początkową cezurą. Zastrzeżenie budzi jednak cezura końcowa, którą przyjął Autor, określając ją na początek roku 2019, co Habilitant następująco uzasadnia „rok- jubileuszowy – trzydziestolecia oficjalnego istnienia mniejszości niemieckiej w demokratycznej Polsce, okres poprzedzający wydarzenia rocznicowe i związane z tym refleksje”. W moim jednak odczuciu cezura końcowa analizy zarysowana jest mało precyzyjnie, rekomendowane byłoby raczej wybranie konkretnego wydarzenia. Podjęte rozważania często zamykają się na okresie dwudziestopięciolecia oficjalnego istnienia mniejszości niemieckiej w Polsce, czyli na roku 2015 sporadycznie pojawiają się informacje z późniejszego okresu lata 2016-2019 (np. szcążkowe są badania opinii publicznej, w kontekście stosunku Polaków do mniejszości niemieckiej, oceny sytuacji w szkolnictwie mniejszości niemieckiej po roku 2016/2017 odniesienia mniejszości niemieckiej do sytuacji politycznej po 2015 roku, oceny wyborów parlamentarnych z 2019r. itd.). Również przeprowadzone wywiady z lat 2014-2015 nie były później przez Habilitanta aktualizowane.

Moją wątpliwość wzbudza usytuowanie we wprowadzeniu najpierw informacji o zastosowanej metodzie (s. 14-15), a następnie przedstawienie wykazu pytań badawczych. Zastosowane metody powinny być nie tylko dostosowane do celu pracy ale i go determinować, aby służyć weryfikacji hipotezy i odpowiedzi na pytania badawcze. Skłaniałabym się raczej do opisanie tych zagadnień w innej kolejności (najpierw pytania badawcze, następnie hipoteza, a dopiero w dalszej kolejności opis i uzasadnienie zastosowanych metod i technik badawczych). Pytania badawcze, które pojawiają się na s. 16-17 monografii nie są uporządkowane (tj. nie pojawiają się w kolejności podejmowanych rozważań, nie zostały także przypisane do poszczególnych rozdziałów) powstaje wrażenie, że wymieniane są losowo, a nawet nieco chaotycznie. Hipoteza dwukrotnie pojawia we wprowadzeniu (na s. 10 i s. 16), nie zostały jednak przez Autora wskazane żadne hipotezy cząstkowe, o pomocniczym charakterze, których weryfikacja prowadziłyby do potwierdzenia, bądź falsyfikacji głównej hipotezy.

We wprowadzeniu Habilitant uzasadnia zastosowaną na potrzeby badania empirycznego metodę jakościową ( metodę wywiadu) oraz wskazuje że korzystał ze źródeł wtórnych „danych zebranych przez różnych badaczy lub instytucje”, nie nazywając jednak

innych metod, które stosował do selekcji oraz analizy materiału badawczego, a przede wszystkim do rozwiązania postawionego problemu badawczego. W autoreferacie (s. 4-5) Habilitant wymienia jeszcze inne zastosowane w pracy metody, oprócz metody jakościowej wymienia także na analizę czynnikową, instytucjonalno-prawną, krytyczną analizę źródeł zebranych, metodę behawioralną, statystyczną i prognostyczną. Zaskakujące jest jednak, że we wprowadzeniu do monografii nie ma odniesienia do tych metod, ponadto wątpliwości budzi fakt wskazania przez Autora właśnie tych metod badawczych. Wiodącą metodą wydaje się być raczej metoda historyczna, komparatystyczna oraz instytucjonalno-prawna.

Autor dokonuje we wprowadzeniu przeglądu literatury, koncentrując się jednak na szczegółowym omówieniu prac z ostatnich dwudziestu lat (prace Danuty Barlińskiej, Andrzeja Szczepańskiego, Romualda Jończego i Katarzyny Łukaniszyn-Domaszewskiej, Michała Lisa, Magdaleny Lemańczyk, Małgorzaty Gałęziowskiej, Marty Jas Koziarkiewicz). Literatura z lat 90-tych dot. omawianej tematyki jest bardzo pobieżnie scharakteryzowana w tej części pracy, chociaż równocześnie pada stwierdzenie, iż w tamtym okresie przeprowadzono wiele badań socjologicznych oraz powstało wiele prac naukowych – monografii i artykułów na temat mniejszości niemieckiej - niemniej żadna z nich nie została nawet w przypisie wymieniona.

Wychodząc z założenia, że celem prac naukowych na poziomie habilitacji jest dokonanie syntetycznej oceny pewnych zjawisk i procesów i odniesienie się do nich z punktu widzenia teorii, stwierdzić należy że monografia dr P. Popielińskiego ma charakter deskrypcyjny. Podjęty temat jest bez wątpienia ambitny empirycznie niemniej Habilitant w swoich rozważaniach w minimalnym stopniu odnosi się do teoretycznego dorobku dyscypliny. Kwestie teoretyczne *sensu stricto*, do których zaliczamy wyjaśnienie kluczowych pojęć pojawiających się w pracy jak naród, mniejszość narodowa, tożsamość narodowa, etniczna, niemieckość, społeczeństwo większościowe, integracja, asymilacja przymusowa/ nieprzymusowa, stereotypy, uprzedzenia, ruch/ organizacja mniejszości narodowej powinny znaleźć się w pierwszym (zaraz po wprowadzeniu) rozdziale wyjaśnione w oparciu o bogatą literaturę przedmiotu czy też w przypadku niektórych pojęć o podstawy prawne (akty prawa międzynarodowego oraz krajowego). W monografii dopiero pod koniec drugiego rozdziału pracy (2.3. Tożsamość a etniczność i narodowość członków mniejszości niemieckiej) Autor wyjaśnia tak ważne dla tematyki rozprawy terminy jak integracja, asymilacja, akomodacja oraz odnosi się do problematyki tożsamości, etniczności oraz narodowości oraz prac Stanisława Ossowskiego, Floriana Znanięckiego, Antoniny Kłosowskiej, Henryka Kubiaka oraz do badań

Andrzeja Saksona. Część jednak definicji istotnych terminów pojawia się w innych częściach pracy jedynie w przypisach, a nie w głównym nurcie rozważań.

Brakuje mi w pracy rozdziału teoretyczno-konkretalizacyjnego, w którym Autor przedstawiłby teorie i założenia politologiczne, socjologiczne odnoszące się do szeroko rozumianej problematyki mniejszości narodowych i ich miejsca w społeczeństwie większościowym. Umieszczenie analizy w teoriach służyłaby także wyjaśnieniu znaczenia/gradacji poszczególnych uwarunkowań (instytucjonalnych, politycznych, gospodarczych, społecznych, demograficznych, kulturowych) wpływających na funkcjonowanie i rozwój mniejszości narodowych.

W głównej części opracowania, na który składa się sześć rozdziałów poddano w pierwszej kolejności analizie politykę państwa polskiego i niemieckiego wobec mniejszości niemieckiej (w okresie powojennym jak i po zjednoczeniu Niemiec), prezentując polskie i niemieckie instytucje i organy odpowiedzialne za realizację polityki wobec mniejszości niemieckiej. To w tej części pracy powinna jednak zostać przeanalizowana instytucjonalizacja prawna tak na poziomie międzynarodowym jak i krajowym regulująca kwestie mniejszość narodowej. W pracy dr Pawła Popielińskiego ramy prawne są tylko sygnalizowane ale bez odniesień w przypisach do konkretnych aktów (np. s. 29 Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, Akt Końcowy KBWE). Szczegółową analizą instytucjonalno-prawną w tym rozdziale powinna zostać objęta zarówno Ustawa o mniejszościach jak i Traktat o przyjaźni i dobrym sąsiedztwie z 17 czerwca 1991. W odniesieniu do skali finansowania działań z rządu RFN, jak i z budżetu Polski, z innych źródeł na s 49-51 monografii brakuje tabel oraz wykresów ukazujących np. skalę wykorzystania tych środków przez mniejszość niemiecką w Polsce. W przypadku pomocy unijnej, mimo iż Autor wskazuje że regiony / gminy z mniejszością niemiecką korzystały z funduszy UE i stanowiły one ważne źródło wspierania niektórych przedsięwzięć, to zabrakło precyzyjnej informacji z jakich funduszy i m.in. z jakich programów operacyjnych oraz w jakiej skali te gminy/ regiony korzystały.

W drugim rozdziale Habilitant scharakteryzował mniejszość niemiecką w Polsce w kontekście społeczno-demograficznym, m.in. opisując migrację zarobkową przed i po akcesji Polski do UE. Analiza kwestii tożsamościowych stanowi istotną część tego rozdziału, Autor poświęcił dużo uwagi kwestii śląskiej – identyfikacji śląskiej i jej konsekwencjom dla ruchu mniejszości niemieckiej. To ciekawa i cenna część pracy, zabrakło mi jednak pogłębionych odniesień do innych tożsamości regionalnych (choćby do kaszubskiej). Nawiązania do

odradzającego się ruchu kaszubskiego pojawiają sporadycznie (m.in w przypisie 106 na s. 138 pracy).

W trzecim najobszerniejszym rozdziale Autor połączył różne wątki: omówił trzy fazy instytucjonalizacji mniejszości niemieckiej w Polsce, przedstawił działalność społeczno-kulturalną i polityczną mniejszości niemieckiej oraz opisał niemieckie i polskie instytucje, które historycznie lub współcześnie wspierają działalność mniejszości niemieckiej w Polsce. W charakterystyce instytucji zabrakło mi jednak uporządkowanej struktury, wyjaśniania w jakiej kolejności (czy według wagi, znaczenia, czy też chronologii) wymieniane są polskie i niemieckie instytucje. Opis niektórych z nich jest bardzo szczegółowy, inne natomiast charakteryzowane są bardzo ogólnie.

W następnym rozdziale czwartym autor przedstawił problematykę szkolnictwa dla dzieci i młodzieży mniejszości niemieckiej. Kolejno zostały omówione uwarunkowania prawne funkcjonowania tego typu szkolnictwa w Polsce, oraz podejmowane oddolne inicjatywy i przedsięwzięcia poparte licznymi przykładami. W tej części pracy pojawiają się wykresy i tabele ukazujące stan liczebny szkolnictwa – nauczanie języka niemieckiego jako języka niemieckiego w szkołach dla dzieci i młodzieży. W tabeli 11 zebrane są dane z lat 1992-2010, w tabeli 12, 13, 14 dane dot. roku szkolnego 2013/201, w tabeli 15 dane pochodzą z roku szkolnego 2014/2015 (s. 346-348) i już tylko odnoszą się do województwa opolskiego. Również wykresy 2, 3, 4 zawierają dane jedynie z województwa opolskiego i kończą się na latach 2016/2017. Ramy czasowe analizy obejmują okres do 2019 roku, niezrozumiałą jest zatem brak aktualizacji oraz brak danych dotyczących także innych województw, gdzie mieszka mniejszość niemiecka a dzieci i młodzież uczęszcza na zajęcia z języka niemieckiego jako języka mniejszości narodowych.

Rozdział piąty poświęcony został prawom językowym osób należących do mniejszości niemieckiej, ze szczególnym uwzględnieniem zmian dotyczących pisowni imion i nazwisk, wprowadzania tablic z dodatkowymi nazwami miejscowości, oraz wprowadzania języka niemieckiego jako języka pomocniczego. Zaskakujące jest jednak, iż dopiero w tej części pracy a nie wcześniej przy ocenie uwarunkowań instytucjonalnych, politycznych i prawnych pojawia się szczegółowa analiza instytucjonalno-prawna Ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym.

W ostatnim rozdziale szóstym autor analizuje postrzeganie Niemców i mniejszości niemieckiej przez Polaków w historycznym jak i współczesnym ujęciu. Dopiero w tej części

pracy (6.2 Stereotypy i uprzedzenie) wyjaśnione zostaje pojęcie stereotypów, uprzedzeń, politycznych i społecznych uwarunkowań stosunku Polaków do Niemiec.

Podsumowując, choć docenić ambitny wybór przedmiotu badań, znajomość faktów historycznych, zjawisk i procesów oraz przeprowadzone badania jakościowe (wywiady pogłębionych z przedstawicielami mniejszości niemieckiej w Polsce oraz ekspertami), to brakuje zlokalizowania podjętych rozważań w określonym nurcie teoretycznym. Zabrakło także odniesień do innych państw, w których badacze analizują kontekst funkcjonowania mniejszości niemieckiej i integracji ze społeczeństwem większościowym. Trudno jest tym samym stwierdzić, które nurty badawcze Habilitant rozbudowuje i gdzie jeśli chodzi o teorię nauki o polityce ulokowany jest wkład Habilitanta w rozwój dyscypliny. Brak wyraźnego ugruntowania teoretycznego omawianej monografii niesie ze sobą skutek w postaci jednoznacznie opisowego- systematyzującego charakteru rozprawy. W mojej ocenie niestety przedstawione osiągnięcie naukowe zawiera poważne mankamenty metodologiczne odnoszące się do realizacji przyjętych założeń i rozwiązania sformułowanego problemu badawczego.

## **5. Ocena osiągnięć dydaktycznych, organizacyjnych popularyzacyjnych oraz w zakresie współpracy międzynarodowej**

Dr Paweł Popieliński nie prowadził zajęć dydaktycznych z przedmiotów ulokowanych w dyscyplinach nauki o polityce i administracji, co można usprawiedliwić zatrudnieniem w jednostce badawczej jako głównym miejscu pracy. W latach 2018-2020 był jednak promotorem pomocniczym dysertacji doktorskiej, obronionej jednocześnie w ISP PAN oraz na Uniwersytecie Rostock w Niemczech.

W ramach działalności organizacyjnej Habilitant był członkiem zarówno komitetu naukowego jak organizacyjnego międzynarodowej oraz krajowej konferencji naukowej. Pełnił również funkcję sekretarza międzynarodowej konferencji oraz współorganizował jubileusz 80-lecia Profesora Jerzego Holzera. Dr P. Popieliński od 2015 roku jest członkiem Rady Naukowej Centrum Badania Mniejszości Niemieckiej w Opolu.

Uznanie budzi fakt dużego zaangażowania Dr Pawła Popielińskiego w szereg projektów popularyzujących wiedzę na temat mniejszości narodowych w Polsce. Kandydat jest częstym prelegentem na wystąpieniach popularyzujących naukę oraz jest autorem artykułów prasowych publikowanych w gazetach i periodykach mniejszości niemieckiej i tatarskiej.

## 6. Konkluzja

Recenzowana rozprawa habilitacyjna charakteryzuje się mankamentami metodologicznymi oraz niewielkim stopniem osadzenia zawartych w niej analiz w teorii, sprawiając że nie sposób mówić o wkładzie tej pracy w rozwój dyscypliny naukowej. Na ocenę wniosku habilitacyjnego wpływa przede wszystkim słabość metodologiczna i konceptualizacyjno-teoretyczna przedłożonej monografii, pozostały dorobek naukowy (którego ocena znalazła się w niniejszej recenzji), a także ograniczona naukowa aktywność międzynarodowa Habilitanta. Uwzględniając wszystkie powyższe aspekty skłaniam się ku stanowisku, że wniosek habilitacyjny został jednak złożony przedwcześnie przez Habilitanta, a przedstawione osiągnięcie naukowe nie spełnia niestety ustawowych kryteriów. Zgodnie z art. 16 ust 1 ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki z dn. 14.03.2003r. (w związku z Ustawą Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20.07.2018r.) do postępowania habilitacyjnego może być dopuszczona osoba, której osiągnięcia naukowe, uzyskane po uzyskaniu stopnia doktora, stanowią znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny naukowej i wykazuje się ona istotną aktywnością naukową.

Justyna Miecznikowska

